

Zachowana twórczość muzyczna ks. Stanisława Żukowskiego (1881–1935)

Streszczenie: W niniejszym artykule autor podejmuje próbę przedstawienia i omówienia dziewięciu zachowanych utworów religijnych ks. Stanisława Żukowskiego (1881–1935). Kapłan ten, urodzony w polskiej rodzinie i wychowany w domu o silnych tradycjach patriotycznych, po przyjęciu święceń kapłańskich i odbytych studiach specjalistycznych, pracował naukowo na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Zachowane kompozycje muzyczne stają się niezwykłym świadectwem jego talentu i muzycznej wyobraźni.

Słowa kluczowe: Stanisław Żukowski, Otton Mieczysław Żukowski, Jan Żukowski, pieśń religijna, patriotyzm

Preserved Musical Works of Father Stanisław Żukowski (1881–1935).

Abstract: In this article, the author attempts to present and discuss nine preserved religious compositions by Father Stanisław Żukowski (1881–1935). This priest, born into a Polish family and raised in a home with strong patriotic traditions, after receiving priestly ordination and completing specialist studies, worked as a researcher at the Jan Kazimierz University in Lviv. The preserved musical compositions are an extraordinary testimony to his talent and musical imagination.

Keywords: Stanisław Żukowski, Otton Mieczysław Żukowski, Jan Żukowski, religious hymn, patriotism.

Wstęp

Ksiądz Stanisław Żukowski pochodził z rodziny katolickiej, w której żywe były polskie tradycje narodowe. Jego rodzicami byli Józef (1842–1910) i Teresa z domu Kozłowska (1844–1904), którzy wychowali jedenaścioro dzieci. Najstarszym z nich był Otton Mieczysław (1867–1942) – kompozytor, pianista, nauczyciel języka polskiego i działacz patriotyczny. Ponadto troje dzieci Józefa i Teresy wybrało stan duchowny. Byli to: ks. Jan (1870–1911) – doktor teologii i profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie,

ks. Stanisław oraz s. Amalia (1886–1957), która wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi (Kaczorowski 2020, 7).

Ksiądz Stanisław Żukowski urodził się 20 listopada 1881 roku¹, zmarł zaś w 1935 roku. Nieznane jest ani miejsce jego urodzenia, ani miejsce zgonu. Nieznane są również etapy jego edukacji. Wiadomo natomiast, że jego aktywność naukowa ściśle związana była z Uniwersytetem Jana Kazimierza we Lwowie. Był doktorem teologii oraz profesorem zwyczajnym homiletyki. Ponadto dwukrotnie piastował urząd dziekana Wydziału Teologicznego na macierzystej uczelni (kadencje w latach 1923/24 oraz 1927/28). Był również członkiem Rady Wydziału Teologicznego, kierownikiem katedry homiletyki oraz seminarium homiletycznego (*Skład Uniwersytetu*, 1924, 3.5.8.23).

Fot. 1. Ksiądz Stanisław Żukowski, 1907 r.

Źródło: archiwum autora

¹ Informację o dziennej dacie urodzin Stanisława uzyskano od p. Zofii Bajdy, której ojcem był Jan Bolesław Żukowski – najmłodszy syn Ottona Mieczysława.

Wydana w 1921 roku we Lwowie książka autorstwa ks. Stanisława Żukowskiego, zatytułowana *Pismo św. w kazaniu. Zarys metody*², na stronach odredakcyjnych dostarcza cennych informacji o innych publikacjach tego autora. Wymieniono następujące pozycje:

- *Częsta i codzienna Komunia św. w świetle dekretu „Sacra Tridentina” i dekretów późniejszych*, ss. 161, Lwów 1911 (było to wydanie drugie, poprawione),
- *Komunia dzieci w świetle dekretu „Quam singulari”*, ss. 70, Lwów 1911,
- *Dzieci u stóp P. Jezusa. Podręcznik adoracyi Najśw. Sakramentu do użytku dzieci*, ss. 200, Lwów 1914,
- *Eucharystyczne Pokłosie. Kazania, rozprawy i szkice o Najśw. Sakramencie*. Trzy serie: Serya I, ss. 185, Lwów 1914; Serya II, ss. 182, Lwów 1915; Serya III ss. 172, Lwów 1917,
- *Modlitwa Narodu. Kazanie*, ss. 14, Lwów 1914,
- *„Potrzeba obmyślać pokój!”*. Egzorta wojenna, ss. 19, Lwów 1916,
- *Matka Bolesna. Rozmyślenia dla dusz wewnętrznych*, ss. 94, Lwów 1917,
- *Pamięci Stenkiewicza. Kazanie*, ss. 16, Lwów 1918,
- *Śpiew kościelny na wsi polskiej*, ss. 18, Lwów 1918,
- *Niegodna i Świętokradzka Komunia jako problem homiletyczny*, ss. 143, Lwów 1919.

Wyżej wymienione publikacje świadczą o intensywnej działalności naukowej ks. Stanisława. Jednak mimo działalności pisarskiej i akademickiej, interesował się on również muzyką. Nie może to dziwić, gdyż wychowany w domu, w którym ojciec był organistą kościelnym, zaś najstarszy jego brat uznanym kompozytorem, jest wielce prawdopodobne, że naukę gry na którymś z instrumentów klawiszowych oraz naukę śpiewu pobierał od swoich najbliższych – podobnie zresztą było w przypadku jego starszego brata ks. Jana (Kaczorowski 2022; 2023).

W takim też kontekście jawi się problem niniejszego artykułu, którego celem będzie przybliżenie i omówienie dziewięciu zachowanych niewielkich kompozycji ks. Stanisława Żukowskiego.

Wydaje się ponadto, że niniejsza wypowiedź będzie pierwszą tego typu, która w całości zostanie poświęcona osobie ks. Stanisława i fragmentowi jego dorobku – w tym wypadku twórczości muzycznej.

² Publikacja liczy 120 stron i jest w posiadaniu autora niniejszego artykułu.

1. Zachowana twórczość muzyczna ks. Stanisława Żukowskiego

Dokonując szeroko zakrojonej kwerendy, mającej na celu odnalezienie i uporządkowanie twórczości muzycznej Ottona Mieczysława Żukowskiego, autor napotkał również utwory autorstwa ks. Stanisława Żukowskiego. Obecny stan wiedzy pozwala zatem przypisać autorstwo kapłana dziewięciu utworom. Są to:

- Chwała Marji* – utwór 3-głosowy a cappella,
- Do Twego serca, o Chryste* – utwór na głos i organy,
- Hymn na cześć Chrystusa-Króla* – utwór 3-głosowy a cappella,
- Królowo nasza!* – utwór na głos i organy,
- Modlitwa Pańska* – utwór na głos i organy,
- O Przenajświętsza Hostya* – utwór na 2 głosy i organy,
- Pod Twą obronę* – utwór na głos i organy,
- Przed tak wielkim Sakramentem* – utwór na 2 głosy i organy,
- Westchnienia* – utwór na głos i organy³.

Wobec powyższego, w twórczości ks. Stanisława można wyróżnić dwa utwory 3-głosowe, dwa utwory 2-głosowe i pięć utworów 1-głosowych.

2. Miejsce wydania utworów ks. Stanisława Żukowskiego

Utwory ks. Stanisława Żukowskiego zostały opublikowane w dwóch zbiorach:

- *Śpiewajmy Panu! Śpiewnik kościelny do użytku młodzieży szkolnej zawierający pieśni w układzie na 3 głosy równe z dodatkiem najpotrzebniejszych modlitw*, wyd. we Lwowie, „Nakładem Państw. Wydawnictwa Książek Szkol. w Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lwowskiego”, oraz
- *Śpiewy kościelne w układzie na jeden, dwa i cztery głosy mieszane z towarzyszeniem organów lub harmonium*, zeszyty IV i IX. Wydawcą tych zeszytów (ich łączna liczba to 10) był Otton Mieczysław Żukowski. Zostały one opublikowane w Krakowie, w „Składzie głównym w księgarni A. Piwarskiego i Ski”.

W kontekście omawianego zagadnienia wydaje się, że uzasadnioną jest teza, iż to starszy brat ks. Stanisława, Otton Mieczysław kierował wydawaniem tych utworów. To on bowiem był redaktorem zbioru pt. *Śpiewajmy Panu! Śpiewnik kościelny... Z kolei Śpiewy kościelne...* zostały wydane z inicjatywy i własnym sumptem Ottona Mieczysława.

Poniższa tabela wyszczególnia utwory ks. Stanisława i miejsce ich publikacji.

³ Wszystkie nuty w posiadaniu autora artykułu.

Tabela 1. Utwory ks. Stanisława i zbiory, w których zostały one opublikowane

Lp.	Tytuł pieśni	Tytuł zbioru
1	<i>Chwała Marji</i>	<i>Śpiewajmy Panu! Śpiewnik kościelny...</i>
2	<i>Do Twego serca, o Chryste</i>	<i>Śpiewy kościelne..., zeszyt IX</i>
3	<i>Hymn na cześć Chrystusa-Króla</i>	<i>Śpiewajmy Panu! Śpiewnik kościelny...</i>
4	<i>Królowo nasza!</i>	<i>Śpiewy kościelne..., zeszyt IX</i>
5	<i>Modlitwa Pańska</i>	<i>Śpiewy kościelne..., zeszyt IV</i>
6	<i>O Przenajświętsza Hostya</i>	<i>Śpiewy kościelne..., zeszyt IX</i>
7	<i>Pod Twą obronę</i>	<i>Śpiewy kościelne..., zeszyt IV</i>
8	<i>Przed tak wielkim Sakramentem</i>	<i>Śpiewy kościelne..., zeszyt IX</i>
9	<i>Westchnienia</i>	<i>Śpiewy kościelne..., zeszyt IX</i>

Źródło: badanie własne

3. Aparat wykonawczy w utworach ks. Stanisława Żukowskiego

Wszystkie utwory Żukowskiego szczegółowo określają partię wokalną oraz rodzaj akompaniamentu.

Na podstawie poniższego zestawienia można stwierdzić, że partię wokalną określano jako *głos* bądź *śpiew*.

Z kolei akompaniament, jaki winien towarzyszyć wykonywaniu utworów, to przede wszystkim organy. Jedynie dwa utwory są *a cappella*, zaś jeden utwór pt. *O Przenajświętsza Hostya* może być wykonany z towarzyszeniem organów bądź ich partię może przejąć 4-głosowy chór mieszany.

Szczegółową specyfikację ukazuje poniższa tabela.

Tabela 2. Określenie partii wokalne i rodzaj akompaniamentu w utworach ks. Stanisława Żukowskiego

Lp.	Tytuł pieśni	Określenie partii wokalne	Akompaniament
1	<i>Chwała Marji</i>	Głos I Głos II Głos III	a cappella
2	<i>Do Twego serca, o Chryste</i>	Śpiew	organy
3	<i>Hymn na cześć Chrystusa-Króla</i>	Głos I Głos II Głos III	a cappella
4	<i>Królowo nasza!</i>	Śpiew	organy
5	<i>Modlitwa Pańska</i>	Głos	organy
6	<i>O Przenajświętsza Hostya</i>	Głos I Głos II	organy lub chór mieszany
7	<i>Pod Twą obronę</i>	Śpiew	organy
8	<i>Przed tak wielkim Sakramentem</i>	Głos I Głos II	organy
9	<i>Westchnienia</i>	Śpiew	organy

Źródło: badania własne

4. Wybrane elementy dzieła muzycznego w utworach ks. Stanisława Żukowskiego

Analiza utworów ks. Żukowskiego pozwala wyróżnić najważniejsze elementy dzieła muzycznego, do którego zalicza się metrum, tempo, tonację oraz ambitus partii wokalne.

Przeprowadzone badania pokazują, że większość utworów Żukowskiego została skomponowana w metrum dwudzielnym. Wyjątkiem jest utwór *O Przenajświętsza Hostya*, który jest przykładem metrum złożonego (6/4).

Tempa, jakie zaproponował kompozytor, to tempa wolne i umiarkowane. Porządkując je od najwolniejszych są to: *poważnie*, *wolno*, *larghetto sostenuto*, *andante religioso*, *andante*, *moderato* i *andantino*. Nie może dziwić użycie takich temp ze względu na religijny charakter wszystkich omawianych utworów Żukowskiego.

Jeśli chodzi o tonacje, w których ks. Stanisław skomponował swoje utwory, to zasadniczo są to tonacje niezbyt oddalone od siebie w kole kwintowym. Trzykrotnie kompozytor użył tonacji C-dur, po razie wykorzystał tonację G-dur i D-dur. Z kolei w dół koła kwintowego: dwa razy została użyta tonacja F-dur oraz po razie tonacje As-dur i Des-dur.

Na uwagę zasługuje również fakt, że ambitus głosów wokalnych mieści się w średniej skali głosu ludzkiego. Żukowski bowiem, mając najprawdopodobniej świadomość, że utwory jego będą wykonywane przez chóry i zespoły amatorskie, w tym szkolne, tak konstruował linie wokalne, aby wykonywanie tak najniższych, jak i najwyższych dźwięków nie sprawiało nikomu większych problemów.

Szczegółowy opis wybranych elementów dzieła muzycznego prezentuje poniższa tabela.

Tabela 3. Określenie metrum, tempa, tonacji i ambitusu partii wokalnej w utworach ks. Stanisława Żukowskiego

Lp.	Tytuł pieśni	Metrum	Tempo	Tonacja	Ambitus partii wokalnej
1	<i>Chwała Marji</i>	C	Wolno	G-dur	Głos I: d ¹ – fis ² Głos II: d ¹ – c ² Głos III: g– a ¹
2	<i>Do Twego serca, o Chryste</i>	C	Moderato	F-dur	c ¹ – f ²
3	<i>Hymn na cześć Chrystusa-Króla</i>	C	Poważnie	As-dur	Głos I: es ¹ – f ² Głos II: es ¹ – des ² Głos III: as– as ¹
4	<i>Królowo nasza!</i>	C	Andante religioso	D-dur	d ¹ – d ²
5	<i>Modlitwa Pańska</i>	C	Larghetto sostenuto	Des-dur	des ¹ – es ²
6	<i>O Przenajświętsza Hostya</i>	6/4	Moderato	C-dur	Głos I: e ¹ – ges ² Głos II: h– es ²
7	<i>Pod Twą obronę</i>	C	Moderato	C-dur	d ¹ – e ²
8	<i>Przed tak wielkim Sakramentem</i>	C	Andante	C-dur	Głos I: e ¹ – f ² Głos II: h– b ¹
9	<i>Westchnienia</i>	♩	Andantino	F-dur	f ¹ – f ²

5. Budowa utworów ks. Stanisława Żukowskiego

Zachowana twórczość ks. Stanisława Żukowskiego to utwory o niewielkich rozmiarach. Żaden z nich nie ma więcej niż 28 taktów. Wszystkie one zostały skomponowane do tekstów poetyckich, w których można wyodrębnić przynajmniej dwie strofy. W każdym przypadku kompozytor zachował naturalną budowę wiersza i według niej kształtował linię melodyczną.

Utwory ks. Żukowskiego nie mają skomplikowanej budowy. Pięć z nich posiada budowę 3-częściową A B C (A'), w czterech innych można wyróżnić 2-części. Kryteria, na podstawie których można wyodrębnić poszczególne części, są następujące:

- znak fermaty na końcu zdania muzycznego (np. utwór *Do Twego serca, o Chryste* – na końcu części A i B; *Modlitwa Pańska* – fermata oddzielająca części B i C; *Westchnienia* – fermata na końcu części A),
- łącznik organowy (np. utwór *Modlitwa Pańska* – łącznik pomiędzy częściami A i B),
- zmiana tonacji (np. utwór *Pod Twą obronę* – w części B zmiana tonacji na c-moll, część A' – powrót do tonacji głównej C-dur; utwór *Westchnienia* – w części B zmiana tonacji na f-moll, w *codzie* – powrót do tonacji głównej F-dur).

W pozostałych przypadkach kryterium wyznacza kształtowanie linii melodycznej i harmonii, wyraźne zakończenie zdania muzycznego oraz tekst poetycki.

Szczegółowy ogłód dotyczący budowy wszystkich utworów ks. Żukowskiego zawiera poniższa tabela.

Tabela 4. Budowa utworów ks. Stanisława Żukowskiego

Lp.	Tytuł pieśni	Liczba zwrotek	Liczba taktów	Budowa utworu
1	<i>Chwała Marji</i>	4	14	Część A, takty 1–8 Część B, takty 9–14
2	<i>Do Twego serca, o Chryste</i>	2	28	Część A, takty 1–8 Część B, takty 9–16 Część C, takty 17–28
3	<i>Hymn na cześć Chrystusa– Króla</i>	3	15	Część A, takty 1–8 Część B, takty 9–15
4	<i>Królowo nasza!</i>	3	28	Część A, takty 1–8 Część B, takty 9–18 Część C, takty 19–28

5	<i>Modlitwa Pańska</i>	2	27	Część A, takty 1–8 Łącznik organowy, takty 9–10 Część B, takty 11–18 Część C, takty 19–27
6	<i>O Przenajświętsza Hostya</i>	2	21	Część A, takty 1–8 Część B, takty 9–16 Coda, takty 17–21
7	<i>Pod Twą obronę</i>	3	17	Część A, takty 1–17 Część B, takty 18–33 Część A', takty 34–49 Coda organowa, takty 50–51
8	<i>Przed tak wielkim Sakramentem</i>	2	24	Część A, takty 1–8 Część B, takty 9–16 Część C, takty 17–24
9	<i>Westchnienia</i>	3	18	Część A, takty 1–7 Część B, takty 8–14 Coda organowa, takty 15–18

Źródło: badania własne

6. Zastosowane środki harmoniczne i typ melodyki w utworach ks. Stanisława Żukowskiego

Analiza harmoniczna utworów Stanisława Żukowskiego pozwala stwierdzić, że posiadał on wiedzę dotyczącą budowy akordów, ich łączenia oraz następstw. W warstwie harmonicznego kompozytora wykorzystuje zarówno akordy triady harmonicznego, jak i akordy poboczne; pojawiają się akordy wtrącone, opóźnienia oraz dźwięki przejściowe.

Harmonia w utworach Żukowskiego nie jest skomplikowana. W ten sposób nie przesłania ona przekazu zawartego w warstwie semantycznej każdego z utworów.

Moderato. Ka. Stanisław Żukowski.

Śpiew. *p*

Pod Twą o - bró - ne Ma - ryo Ma - tko Bo - za bło - gó - me -

Organy. *p*

te - skni pod Twój Pa - ni płaczeć, wszak Ty - je - dy - na gdy - by ran - ka

zo - rza nn dzie - je trwa - - ła błę - d - nym ser - com dasz.

Przykład nutowy 1. Utwór *Pod Twoją obronę*, takty 1-17

Źródło: archiwum autora

W powyższym fragmencie swego utworu Żukowski opiera się głównie na akordach triady harmoniczej. Jednakże oprócz nich pojawiają się także akordy zbudowane na II i VI stopniu (T_{VI} w taktach 4 i 11; $^{\circ}S_{II}$ w taktach 11; S_{II} w taktach 15). Z kolei w taktach 6 pojawia się molowa subdominanta, zaś w taktach 7 wtrącona D^7 do D (akordy D-dur – G-dur).

Na podkreślenie zasługują również prawidłowe rozwiązania takich składników, jak septyma (ruch o sekundę małą w dół) i nona (ruch o sekundę wielką w dół).

Uwagę zwracają również z upodobaniem stosowane przez Żukowskiego opóźnienia. I tak w taktach 5: osiągnięcie tercji akordu przez kwartę i sekundę; w taktach 12: osiągnięcie tercji i kwinty akordu za pomocą kwarty i seksty; w taktach 16: opóźnienie $\begin{matrix} 6 - 5 - 4 - 3 \\ 4 - 3 - 2 - 1 \end{matrix}$

Powyższy przykład ukazuje również stosowany przez Żukowskiego typ melodyki. Najczęściej w jego utworach odnaleźć można melodykę kantylenową, charakteryzującą się śpiewną linią melodyczną. Z kolei w pieśni *Pod Twoją obronę* można zauważyć elementy melodyki deklamacyjnej, szczególnie w tych fragmentach, w których narracja budowana jest na powtarzaniu, stałym dźwięku.

7. Autorstwo tekstów poetyckich

Tylko w jednym utworze Żukowskiego został odnotowany autor tekstu. Jest to pieśń *Modlitwa Pańska*, do której słowa napisał sam ks. Stanisław. Pieśń ta jest jednocześnie przykładem kontrafaktury, polegającej na tym, że do istniejącego zapisu melodycznego podłożono nowy tekst. W ten sposób znana XVIII-wieczna pieśń artystyczna *Caro mio ben* przypisywana Tomassowi Giordaniemu otrzymała nowy tekst autorstwa ks. Żukowskiego (*Dictionary of Irish Biography*).

Słowa: ks. Stan. Żukowskiego.
Melodya: Tomasa Giordani (ok. 1744).

Larghetto sostenuto.

Głos.

1 Do - bry nasz Oj - czo, któ - ryś jest wnie - bie. 4wiedź się Two - je - mię
2 Raz po raz Pa - nie na ser - ca ro - li ga - szał nam czo - ty

Organy.

po - wszy - stek cnaś, w du - cha po - ko - rze bła - ga - my Cia - bie,
nie - bie - skie skry, w grae - chu nas pie - kło wię - zi wzdej do - li,

nlech Two kró - le - stwo — bę - dzie wśród nas.
ed - pać nam wi - ny — zniszcz grae - chu mgły.

Przykład nutowy 2. Pieśń *Modlitwa Pańska*, takty 1-10

Źródło: archiwum autora

Przykładem utworu, gdzie nie zamieszczono autora tekstu, choć jest on znany, jest utwór pt. *Hymn na cześć Chrystusa-Króla*, rozpoczynający się słowami: *Nie rzucim, Chryste, świętyń Twych*. Tekst tej pieśni, autorstwa redemptorysty Aleksandra Piotrowskiego, znany jest jako „Rota polskich katolików”. Jest to parafraza *Roty* Marii Konopnickiej (*Folklor ludowy i polska tradycja*).

Z zagadnieniem autorstwa ciekawie wygląda sprawa pieśni *Przed tak wielkim Sakramentem*. Wiadomą jest rzeczą, że utwór ten jest tłumaczeniem łacińskiego hymnu *Tantum ergo Sacramentum*. W interesującej broszurce autorstwa ks. Tadeusza Karyłowskiego pt. *Dzieje „Tantum ergo” w Polsce*, autor przytacza wydane w 1916 roku tłumaczenie *Tantum ergo* dokonane przez biskupa Piotra Mańkowskiego, do którego muzykę skomponował Żukowski:

Przekład ten, jak widzimy, zastosował uzgodnienie rytmu, które znalazł w moim przekładzie, od ks. Piątkowicza wzięt słowo „niepojętem” zlekka je przemieniwszy, ale wdziękiem i gładkością wysłowienia przewyższył oba poprzednie tłumaczenia. Mimo to posiada on liczne braki: I tak: samo „upadajmy” [w pieśni Żukowskiego jest „upadnijmy” – przyp. R.K.] nie wyraża dobrze czci, złączonej ze skłonieniem oblicza (*veneremur cernui*). Dwa następne rzędkie nie oddają też dobrze myśli oryginału, który wyraża okrzyk radosnego życzenia i tryumfu. Najlepszym jest koniec pierwszej zwrotki, niemal bez zarzutu, jedynie słowo „w nas: jest tutaj zbędne, co jednak postulat rymu zupełnie usprawiedliwia. Druga zwrotka znacznie jest słabsza. Styl w dwóch jej środkowych rzędkach zbyt wyszukany i skomplikowany, a już słowo „treść” wprost niemożliwe w pieśni. Słowo „też” nie licuje z majestatem Ducha św. i razi nieco, „śpieszymy nieść” także nie osobliwe. Mimo tych usterek przekład czcigodnego autora tylu poważnych dzieł stanowi znaczny etap w rozwoju procesu przepolszczenia hymnu: „Tantum ergo” (Karyłowski 1922, 40–41).

Mimo zaznaczonych przez recenzenta mankamentów tłumaczenia, wydaje się, że było ono dość rozpowszechnione i przyjęte, skoro ks. Żukowski, sam będąc teologiem i pracownikiem Wydziału Teologicznego, właśnie po tę wersję sięgnął i do niej skomponował muzykę.

Żukowski opublikował również utwór pt. *Westchnienia*. Na uwagę jednak zasługuje fakt, że tekst tej pieśni (z niewielkimi zmianami) został opublikowany pt. *Przed Najświętszym Sakramentem* w miesięczniku „Jutrzenka Białostocka” w 1931 roku (*Jutrzenka Białostocka*, 1931, 5). Niestety, i tutaj również nie podano autora tekstu.

Pozostałe utwory nie dość, że nie zawierają autora tekstu, to także trudno ich autorstwo zweryfikować, korzystając z zasobów internetowych. Wobec powyższego można postawić ostrożną tezę, iż autorem tekstów był sam kompozytor – ks. Stanisław Żukowski.

8. Tematyka pieśni

W kontekście warstwy semantycznej, w dziewięciu zachowanych pieśniach ks. Stanisława Żukowskiego można wyodrębnić przynajmniej kilka obszarów tematycznych. Pierwszym z nich jest osoba Boga Ojca w pieśni *Modlitwa Pańska*, do których słowa napisał

sam kompozytor. W utworze tym autor zwraca się do Boga, „który jest w niebie” i prosi, aby Jego królestwo wciąż było obecne pośród ludzi. Pojawia się również wezwanie, aby Boża wola nieustannie „ożywiała” wszelkie działania człowieka, aby dni na ziemi były czasem „niepokalany”, czasem bez grzechu. W dalszych strofach utworu Żukowski kreśli smutny obraz ówczesnej codzienności. Zwraca uwagę na panujący głód i smutek, który odbiera wszelką nadzieję. Stąd prośba o „chleb powszedni”, którego wciąż brakuje na polskich stołach. Niezależnie jednak od tych fizycznych cierpień i utrapień, Żukowski zwraca uwagę na obecny w życiu grzech człowieka, który oddala go od Stwórcy. Autor prosi, aby Bóg odpuścił winy człowiecze i by wciąż pozostawał dla swych „sług” kochającym „Ojcem”. Bóg jest bowiem Tym, który „wszystko może”, gdyż Bóg jest „dobry”.

Innym obszarem tematycznym poruszonym w utworach jest żywa wiara w prawdziwą obecność Pana Jezusa w Najświętszym Sakramencie. Problematyka ta jest poruszona w trzech poetyckich tekstach pieśni. Są to: *Do Najśw. Sakramentu*, *Przed tak wielkim Sakramentem* oraz *Westchnienia*. „Przenajświętsza Hostya” ma w sobie „życie wieczne”. To w niej człowiek winien szukać ratunku zawsze wtedy, gdy na horyzoncie pojawią się „życiowe burze”. Obecny w Najświętszym Sakramencie Bóg w Trójcy Świętej Jedyny ucieleśnia chwałę, jaką przygotował dla człowieka w niebie (*O Przenajświętsza Hostya*). Dlatego też przed tym „wielkim Sakramentem” człowiek upada w wielkiej pokorze i wyśpiewuje całym sobą i całym swym jestestwem chwałę Bogu, Synowi i Duchowi Świętemu (*Przed tak wielkim Sakramentem*). Dusza otulona wręcz Bogiem czuje nadprzyrodzoną radość z przebywania w obecności Pana „w świętych” Jego „przybytkach” i przeżywa szczęście, że może „klęczeć w pokorze” u stóp Pana. Z takiej perspektywy łatwiej też dostrzec marność świata wraz z jego „rozkoszami i zbytkami” (*Westchnienia*).

Kolejnym obszarem tematycznym poruszonym w utworach jest osoba i dzieło Jezusa Chrystusa. Ta tematyka obecna jest w dwóch pieśniach: *Do Twego Serca, o Chryste* oraz w *Hymnie na cześć Chrystusa-Króla*. Ku Sercu Jezusa człowiek ufnie niesie swą „modlitwę płomienną” i prosi, aby mógł przez całe swe życie iść tą drogą, którą pokazuje mu Chrystus i Jego serce otwarte dla każdego (*Do Twego Serca, o Chryste*). Jednocześnie człowiek składa przysięgę, że nie porzuci Chrystusowych „świętyń” i przekazywanej od pokoleń wiary. Mimo różnych pokus, mimo dotkniętej grzechem natury, człowiek obiecuje „bronić” Bożych „dróg”. Pragnie, aby zewsząd dał się słyszeć uroczysty hymn, że Jezus jest Królem ludzkich serc i ludzkiego życia. Na drodze do zwycięstwa z wrogiem wewnętrznym każdego człowieka, jakim są jego grzechy i przywary, oraz z wrogiem zewnętrznym, któremu opór stawiała umęczona ojczyzna, towarzyszyć będzie Maryja, zawsze obecna przy swoich dzieciach (*Hymn na cześć Chrystusa-Króla*).

Ostatni obszar tematyczny poruszany w utworach ks. Stanisława Żukowskiego związany jest z osobą Matki Najświętszej. Tematykę tę poruszają trzy pieśni: *Chwała Marji, Królowo nasza* oraz *Pod Twą obronę*. Natchniony autor tekstu poetyckiego opisuje wspaniałość Maryi i Jej chwałę. To Ona „w błękitach się kąpie”, „ulata nad słońca”, zaś Jej szata „lekką powiewa”. To do Niej człowiek chce kierować swoją modlitwą i Jej

wyspiewywać wspaniały hymn pochwalny. Człowiek w całym swym oddaniu pragnie służyć Maryi, która jest „Królową nad światy, nad słońca”. Do Niej kierowana jest też prośba, aby po zakończeniu życia ziemskiego, człowiek mógł wraz z Nią cieszyć się chwałą w niebie (*Chwała Marji*). Do Maryi Królowej wnoszą się też prośby człowiecze, aby swą macierzyńską troską otaczała ich domy, a nade wszystko ich serca, aby były wierne Bogu. Autor tekstu zwraca również uwagę na trud położenia swych bliźnich, na różne życiowe „zamiecie” i „ciemne noce” (*Królowo nasza*). W takiej sytuacji człowiek biegnie stęskniony do swej Matki, gdyż to Ona „jedyna” jest „trwałą nadzieją” dla „biednych serc”. Do Maryi „Niepokalanej” kierowana jest prośba, aby zanoszone do Niej modlitwy zawsze były przyjęte i wysłuchane (*Pod Twą obronę*).

9. Utwory ks. Stanisława Żukowskiego na płytach

Wszystkie zachowane utwory ks. Stanisława Żukowskiego zostały zarejestrowane i wydane na płytach CD w wydawnictwie fonograficznym Acte Préalable.

Poniższa tabela zawiera numer katalogowy płyty, numer utworu na danej płycie, wykonawców oraz czas trwania każdego utworu.

Tabela 5. Omawiane utwory na płytach CD

Lp.	Tytuł utworu	Nr utworu na płycie	Wykonawcy	Czas trwania utworu
<i>Seria Opera omnia religiosa 7. Otton Mieczysław Żukowski and his brothers</i> (rok wydania: 2017, numer katalogowy: AP0391)				
1	<i>Królowo nasza!</i>	15	Robert Kaczorowski – baryton, Ewa Rytel – organy	5'49
2	<i>Pod Twą obronę</i>	13	Beata Koska – mezzosopran, Ewa Rytel – organy	2'22
<i>Seria Opera omnia religiosa 8. Otton Mieczysław Żukowski and his brothers</i> (rok wydania: 2017, numer katalogowy: AP0392)				
3	<i>Chwała Marji</i>	2	Marta Wróblewska – sopran, Ewa Rytel – organy	4'25
4	<i>Do Twego serca, o Chryste</i>	22	Marta Wróblewska – sopran, Ewa Rytel – organy	2'35

5	<i>Hymn na cześć Chrystusa-Króla</i>	29	Robert Kaczorowski – baryton, Ewa Rytel – organy	2'33
6	<i>Modlitwa Pańska</i>	23	Robert Kaczorowski – baryton, Ewa Rytel – organy	4'59
7	<i>O Przenajświętsza Hostya</i>	21	Marta Wróblewska – sopran, Beata Koska – mezzosopran, Ewa Rytel – organy	2'57
8	<i>Przed tak wielkim Sakramentem</i>	28	Marta Wróblewska – sopran, Robert Kaczorowski – baryton, Ewa Rytel – organy	3'20
9	<i>Westchnienia</i>	27	Marta Wróblewska – sopran, Ewa Rytel – organy	2'33

Źródło: badania własne

Zakończenie

Ksiądz Stanisław Żukowski (1881–1935) jest ostatnim z dzieci Józefa i Teresy, którego zachowana twórczość muzyczna doczekała się prezentacji i omówienia. Wcześniej tak było w przypadku Ottona Mieczysława (1867–1942), ks. Jana (1870–1911) oraz Aleksandra (1879–1911).

W tym miejscu podkreślenia i przypomnienia wymagają pewne sprawy. Otóż ks. Stanisław urodził się i wychował w rodzinie, w której wiara chrześcijańska odgrywała niebagatelną rolę. Niewątpliwie postawa rodziców, przykład i klimat ich żywej wiary, związek z Kościołem katolickim, praca Józefa jako organisty kościelnego – te wszystkie cechy miały istotny wpływ na to, że troje z ich dzieci wybrało drogę powołania kapłańskiego i zakonnego.

Z drugiej strony wydaje się, że dom państwa Żukowskich przesycony wiarą katolicką, ze względu na profesję męża i ojca, w naturalny sposób rozbrzmiewał również muzyką. Być może w domu śpiewano polskie nabożne pieśni religijne. Być może to również Józef, chcąc przygotować swe dzieci do dorosłego życia, uczył je podstaw gry na instrumencie, teorii muzyki, podstaw harmonizacji i kompozycji. Jego wysiłki zaowocowały tym, że najstarszy syn Otton Mieczysław stał się najbardziej rozpoznawalnym muzykiem, dyrygentem, organistą i kompozytorem. Natomiast dwaj bracia kapłani Jan i Stanisław, niejako na marginesie swoich rozlicznych aktywności na uniwersytecie, podejmowali też śmiało próby kompozytorskie.

W ten sposób, jako swego rodzaju spuścizną przekazaną obecnemu pokoleniu przyjmowana jest twórczość muzyczna ks. Stanisława; twórczość, która nie zawładnie światem i nie podbije największych sal koncertowych. Jednak jest to twórczość, która staje się świadectwem żywej wiary i głębokiej miłości do Pana Boga oraz Kościoła. To twórczość, która staje się symbolem zdrowo pojętego patriotyzmu: umiłowania zniewolonej przez zaborcę ojczyzny i sięgnięcia po broń w postaci pióra, aby pisać w języku swych dziadów i ojców: po polsku.

Literatura

- Folklor ludowy i polska tradycja. Nie rzucim, Chryste, świętyń Twych – pieśń, tekst, wykonanie.* <https://www.polskatradycja.pl/piesni/religijne/nie-rzucim-chryste-swiatyn-twych.html> (dostęp: 30.08.2024).
- Giordani, Tommaso. *Dictionary of Irish Biography.* <https://www.dib.ie/biography/giordani-tommaso-a3489> (dostęp: 28.08.2024).
- Kaczorowski, R. 2020. *Otton Mieczysław Żukowski (1867–1942) – życie i dzieło.* Pelplin: Bernardinum.
- Kaczorowski, R. 2022. Dwie zachowane msze ks. Jana Żukowskiego (1870–1911) w kontekście wybranych zagadnień muzycznych i semantycznych. *Studia Gdańskie*, 50, 119–135.
- Kaczorowski, R. 2023. Muzyczny portret braci ks. Jana (1870–1911) i Aleksandra (1879–1911) Żukowskich w świetle zachowanych pieśni religijnych. *Studia Gdańskie*, 52, 70–82.
- Karyłowski, T. 1922. *Dzieje „Tantum ergo” w Polsce.* B.m.w. https://rcin.org.pl/Content/143955/PDF/WA248_168979_F-8054_tantum-ergo_o.pdf (dostęp: 31.08.2024).
- Przed Najświętszym Sakramentem. *Jutrzenka Białostocka. Miesięcznik informacyjno-religijny*, III, VI 1931, 6. https://pbc.biaman.pl/Content/3184/Jutrzenka_Bia%C5%82ostocka_Nr6_1931.pdf (dostęp: 24.08.2024).
- Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1923/1924 i 1924/1925.* 1924. Lwów: Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. http://bc.tpn.przemysl.pl/a_biblioteka/pdf/89.pdf (dostęp: 26.08.2024).
- Żukowski O.M. B.r.w. *Śpiewy kościelne w układzie na jeden, dwa i cztery głosy mieszane z towarzyszeniem organów lub harmonium*, z. IV i IX. Kraków: Skład główny w księgarni A. Piwarskiego i Ski.
- Żukowski S. 1921. *Pismo św. w kazaniu. Zarys metody.* Lwów.
- Żukowski, O.M. B.r.w. *Śpiewajmy Panu! Śpiewnik kościelny do użytku młodzieży szkolnej zawierający pieśni w układzie na 3 głosy równe z dodatkiem najpotrzebniejszych modlitw.* Lwów: Nakładem Państw. Wydawnictwa Książek Szkol. w Kuratorjum Okręgu Szkolnego Lwowskiego.

Płyty CD

Seria *Opera omnia religiosa 7. Otton Mieczysław Żukowski and his brothers*, wyd. Acte Prealable 2017, nr kat.: AP0391.

Seria *Opera omnia religiosa 8. Otton Mieczysław Żukowski and his brothers*, wyd. Acte Prealable 2017, nr kat.: AP0392.

Aneks

Chwała Marji

Maryjo, ach jakżeś wspaniała!
W błękitach się kąpiesz, ulatasz nad słońca,
a stopy Twe barwi blask złoty miesiąca;
i lekko powiewa Twa szata,
jak w łąkach puch kwiatów wśród lata.
O Marjo, ach jakżeś wspaniała!

Maryjo, ja śpiewać chcę Tobie!
Rozkołysz mą duszę, jak jasne marzenie,
jak dzwonne akordy, jak słowicze pienie,
i rozlej w mem sercu Twe blaski
i lutni mej, Pani, daj łaski!
O Marjo, ja śpiewać chcę Tobie!

Maryjo, ja służyć Ci pragnę!
Tyś Księżna, Królowa nad światy, nad słońca,
Twe państwo to ziemia i łąka gwiazd lśniąca,
paziami Ci lotni anieli,
Twa służba chór dziewic się bieli.
O Marjo, ja służyć Ci pragnę!

Maryjo, tron uproś mi w niebie!
Gdy szata mej duszy, jak płótno się starga,
i oczy się zamkną i zbieleje wargi,
o Marjo, w szafiry obłoków
weź duszę ze łzawych tych stoków!
O Marjo, tron uproś mi w niebie!

Do Twego Serca, o Chryste

Do Twego Serca, o Chryste Boże!
Niosę modlitwę moją płomienną;
przed Tobą, Panie, pieśń mą otworzę,
co drga miłością dla Cię niezmienną.

A Ty spraw, Chryste, przez Serce Swoje,
bym szedł wytkniętym przez Ciebie torem,
i jak miłości Twej czystej zdroje
piers ma dla bliźnich stała otworem.

Hymn na cześć Chrystusa-Króla

Nie rzucim, Chryste, świętyń Twych,
nie damy pogrześć wiary!
Zakusy próżne duchów złych
i próżne ich zamiary.
Będziemy bronić Twoich dróg.
Tak nam dopomóż Bóg!

Ze wszystkich świętyń, chat i pól
popłynie hymn wspaniały,
niech żyje Jezus Chrystus Król
w koronie wiecznej chwały!
Niech żyje Marja, zagrzmi róg.
Tak nam dopomóż Bóg!

I łaski triumf, taki cud
powieje z Jasnej Góry
i z taką wiarą ruszy lud:
synowie Polski, córy,
że jak mgławica pierzechnie wróg.
Tak nam dopomóż Bóg!

Królowo nasza

Królowo nasza na smugach słońca,
zstąp Przenajświętsza i pobłogosław
nasze poddasza, chat i serc wnętrza
z końca do końca, o pobłogosław, Maryo!
Tęczę pociechy w majowe zorze
Rzuć ponad rosy pól naszych, Pani!
I w nasze strzechy, złote pokosy
łask, jak pól zboże wznies nam, o Pani, Maryo!

Wszak my Twe dzieci, a wiesz, jak biedne
i jak sieroce, o Matko droga!
Więc wśród zamieci przez ciemne noce
wiedz w wrota jedne, do serca Boga, Maryo!

Modlitwa Pańska, sł. Stanisław Żukowski

Dobry nasz Ojcze, któryś jest w niebie,
święć się Twe Imię po wszystek czas,
w ducha pokorze błagamy Ciebie,
niech Twe królestwo będzie wśród nas.

Wciąż nas ożywiaj świętą Twą wolą,
byśmy kochali, co każesz Ty.
Daj, by jak w niebie żadną swawolą
Niepokalane dni nasze szły.

Głód nas przyciska, smutki nas trwożą,
żałobnym kirem bez światła czas,
ojcze, Ty ręką wspomóż nas Bożą,
posil dziś chlebem powszednim nas.

Raz po raz Panie, na serca roli
gasną nam cnoty niebieskie skry,
w grzechu nas piekło więzi w złej doli,
odpuść nam winy, zniszcz grzechu mgły.

Jak winowajcom, gdy nas zasmuca
my odpuszczamy miłości dług,
tak gdy się od Cię ludzie odwróca
przebac im, Ojcem bądź Twoich sług.

Pokus ponęty zgaś nam przed okiem,
Panie, co wszystko możesz i masz,
zbaw nas od złego dobrym wyrokiem,
zbaw nas, o dobry Ty Ojczy nasz.

O Przenajświętsza Hostya

O Przenajświętsza Hostya,
co żywot wieczny w sobie ma!
Gdy wśród życiowych burz
śmierci nam grozi noc,
w niej jest ratunek dusz,
w niej jest skuteczna moc.

Chwała na niebie Świętemu,
Bogu w Trójcy jednemu,
bo On u niebios bram,
gdzie szczęścia Jego cud
zgotował szczęście nam,
bez zdrajnych ziemi złud.

Pod Twą obronę

Pod Twą obronę Maryo Matko Boża
biegniemy tęskni pod Twój Pani płaszcz;
wszak Ty jedyna gdyby ranku zorza
nadzieję trwałą biednym sercom dasz.

Naszemi prośby nie gardź Matko Pana,
do Ciebie ufna dziatwa pacierz śle,
lecz nas wysłuchać racz Niepokalana,
zrozumieć chciej nas, nam bez Boga źle.

Przed tak wielkim Sakramentem

Przed tak wielkim Sakramentem
upadnijmy wszyscy wraz.
Dziś przy nowem prawie świętem,
już starego minął czas.
Co zmysłami nieobjętem
to dopełni wiara w nas!
Niech tak Ojcu, jak Synowi
brzmi podzięka, chwała, cześć.
Hołd pokorny niech stanowi
naszej pieśni wdzięczną treść.
A świętemu też duchowi
spieszmy równe hołdy nieść.

Westchnienia

O jakże słodko w świętych Twych
przybytkach przebywać Panie!
O jakże smutno w rozkoszy i zbytkach
żyć nieprzerwanie!

O jakże czystą poi się radością
przy Tobie dusza;
a jak się prędko pośród grzechu znoi
serce wysusza.

O jakież szczęście u Twego ołtarza
klęczeć w pokorze!
A jak boleśnie, kiedy się nie zważa
na Ciebie, Boże!